

УДК 82.09'19:159.923

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2025-17.8>

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ САМОСТІ В ДИСКУРСІ ПОЕТИКИ МЕТАМОДЕРНУ

Мацевко-Бекерська Лідія Василівна

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри світової літератури

Львівського національного університету імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україн

<https://orcid.org/0000-0003-4626-5904>

У статті зосереджена увага на сучасній гуманітаристиці, що перебуває на етапі активного формування актуальних методологічних підходів до сприймання, осмислення, дослідження явищ і феноменів – світогляду, культури, зокрема, літератури. Показано, що дедалі активніше артикулюються принципи метамодернізму, для чого важливими є всі пазли аналітичного контексту, незалежно від міри їхньої конкретності, масштабності й прагнення до універсалізації чи вузької проблемно-тематичної спрямованості, з урахуванням розмаїтих пропозицій щодо фокусу уваги на певному об'єкті й предметі вивчення. Одним із яскравих переконливих свідчень динаміки новітнього філософсько-методологічного дискурсу є рух структуралістської теорії наративу Ж. Женетта в напрямку постструктуралістської посткласичної. Акцентовано, що актуальна трансформація засадничих наукових підходів була супроводжена роздумами дослідника про наростання тривожності сучасної людини – людини, яка потребує рівноваги та розуміння сутності і навколишньої дійсності, і себе у ній (звідси – поняття «запаморочення» і «фігури» як своєрідні ідеї для геометрії впорядкування тривожності людини ХХ століття). Серед численних вартісних концептів у методологічних конфігураціях проаналізовано поняття самості, формуючи понятійний контур метамодерністичного фокусу в рецепції та інтерпретації «вторинної реальності», акцентовано на формах особистісної присутності сучасника у власній історичності, на способах ідентифікації себе в обширі настрою, відчуттів, переживань, миттєвих вражень і тривалих почуттів, зумовлених певною історико-культурною добою та репрезентованих у літературно-художньому творі.

Аргументовано, що подібно до маленького камінця, який скочується з вершини гори, згортаючи щораз вищі намети і спричиняючи щоразу гучніше звучання, ідея «Епохи Доброї Волі» набирає дедалі більшої ваги у свідомості тих, хто щиро стурбований проблематикою людського в людині та мультиплікацією людського у світі. Досліджено, що література як репрезентація художнього наративу, як соціокультурний феномен приростає дедалі більш актуальними проєкціями Платонівського «метаксису» і гармонійно вписується у загальну перцептивну рамку теперішньої доби, позаяк у сучасному методологічному просторі наявний радше калейдоскоп / мозаїка, де відображені емоційні рефлексії на домінуючій настрій чи переживання, щоразу оживлюючи пошук самості (у нашому дискурсі – представлені в наративних стратегіях).

Ключові слова: *Метамодерн, метамодернізм, художній наратив, самість, етичні та моральні аспекти, рецепція, інтерпретація, наративні стратегії.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У середині ХХ століття Карл Густав Юнг розмірковував про такі властиві людині якості, як «дар здорового глузду і критичного мислення», та схарактеризував їх такими, яким притаманні «коливання» і «непостійність» (Jung, 1957), у середині другої половини ХХ століття Масуд Заварзаде, аналізуючи сучасну американську літературу, показав, що «матриця сучасного досвіду <...> зазнала трансформації стосунків між письменником, його вигаданою творчістю та світом досвіду. Те, що раніше майже повсюдно впізнавалося як вигадане та асоційоване з придуманою ілюзією реальності у вигаданому романі, стало повсякденною реальністю, що живе на міжнародному, національному та ін-

дивідуальному рівнях. Спостереження за видимою поверхнею цієї нової втілюючої реальності схоже на входження у фантастичний світ фантастики» (Zavarzadeh, 1975), а наприкінці другої декади ХХІ століття Кирило Степанян запевнив, що «є досить наївним покладатись на те, що з'явиться течія, здатна знівелювати негативні аспекти докорінної ревізії постмодерном самих світоглядних основ в загальнолюдському масштабі, співмірному глобалізації, бо подібні претензійні течії одразу ж каналізуються цим же постмодерном та природно інтегруються в його плюралістичну мережу в якості одного з (суб)дискурсів» (Степанян, 2019). Сучасне літературознавство активно приростає роздумами та висновками, припущеннями та аргументами про сенси й сутності новітньої літератури у

контексті актуальної методології, розбуду(ву)ваної на філософських, світоглядних, ціннісних, поетологічних засадах, суголосних настроєві епохи, переживанню історичного часу, емоційній співпричетності до творення «тексту й контексту». Метамодерністичні вектори дедали більш активно пронизують наукові дослідження літератури, вияскравлюючи то одні, то інші прояви «мета-»: у царині ідейних конфігурацій, у впорядкуванні перцептивних констант чи змінних, у типології наративів, що обрамлюють й артикулюють новітній міметичний та рецептивно-інтерпретаційний горизонт. Стрімкість і динаміка гуманітарного пошуку гуртують щоразу більше акторів, ускладнюючи калейдоскоп і повертаючи дослідницьку лінзу – від «нульової інтерпретації» М. Заварзаде (1975) до «імерсії» (або «занурення») С. Гельмрайха (2007) та К. Фернандес-Квінтанілла (2020), маніфестацій Т. Вермюлена і Р. ван ден Аккера (2010), Л. Тернера (2011), «атмосфери» Г. Бьоме (2013) і трактувань Д. Гьорца (2020) – поряд із численними дефініціями наукового дискурсу метамодерністичний глосарій приростає і новими поняттями, і переосмисленими концептами, що дають можливість тематизувати дослідження, зокрема, у сприйманні та інтерпретації сучасної літератури. Терміноапарат метамодерністичної методології, вочевидь, формуватимуть поняття і концепти з багатьох методологічних напрямів та шкіл, адже дослідницькі здобутки новітньої доби набувають особливої цінності й аналітичної вагомості у синтезі досвіду та новацій, у поєднанні світоглядно-етичних констант і потреби трансформації принципів наукового дискурсу, відповідно до стрімко змінюваного контексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Для формування методологічних засад метамодернізму важливими є всі наявні дослідження – незалежно від міри їхньої конкретності, масштабності й прямування до універсалізації чи вузької проблемно-тематичної спрямованості, з урахуванням розмаїтих пропозицій щодо фокусу уваги на певному об'єкті й предметі вивчення. Вочевидь, маємо підстави розгортати літературознавчий контекст від ідей М. Заварзаде, який, аналізуючи сучасну американську прозу (друга половина ХХ ст.), відзначає: «Прийняття письменником світу таким, яким він є, вільним від будь-якої нав'язаної схеми значення чи видобутого шаблону значущості, а також поява значущості, і поява «метафікції» та «нехудожнього роману» – дві радикальні наративні реакції на сучасну епістемологічну кризу – є промовистими свідченнями глибоких змін, що вплинули на тканину сучасної реальності. Зі зростанням

складності урбанізованого життя в постіндустріальному суспільстві і зростаючим відчуттям безпорадності людини <...> колишнє запевнення про міцну реальність, відмінну і відокремлену від простої ілюзорної видимості, було втрачено, і, як наслідок, лінія, що розділяє факт і вигадку, поступово зникає» (Zavarzadeh, 1975). Наративні стратегії, поширюючись поза межі питомо художньої презентації історії, набувають (і щодалі – це відбуватиметься активніше) контурів полемічності, внутрішньої дискусійності з виходом на спроби відповідного сприймання, оцінки, інтерпретації. Попри окремі зауваження скептиків щодо наявності підстав вести мову про метамодерністичні тенденції в сучасній літературі (головно з причини недостатньої вивченості модернізму та постмодернізму), вже навіть такий акцент М. Заварзаде вважаємо підставовим для уважного прочитання сучасної літератури з позицій світоглядних, оцінних, наративних трансформацій, що вияскравлюють іншу якість художньої виразності в домінантній емоції гуманітарного контексту. Скажімо, переконливий рух структуралістської теорії наративу Ж. Женетта в напрямку постструктуралістської посткласичної був супроводжений роздумами дослідника про наростання тривожності сучасної людини, котра потребує рівноваги та розуміння сутності як навколишньої дійсності, так і себе у ній (вочевидь, тому автор активно послуговується поняттям «запаморочення» і пропонує низку «фігур» як своєрідну ідею для геометрії впорядкування простору людини ХХ століття задля подолання її тривожності). Історико-соціальний контекст є достатньо об'єктивним і подієво переконливим, аби гуманітарна візія опинилася перед потребою формувати актуальний дослідницький інструментарій.

Аналізуючи філософсько-методологічні принципи програмних трактатів, Т. Юсеф окреслює основні етапи формування та розвитку метамодерністичного погляду на явища культури та літератури, зокрема: «Заварзаде писав: «Останній американський експериментальний вимисел <...> виходить за межі інтерпретаційного модерністського роману, в якому художник-інтерпретатор описував «стан людини» в рамках всебічної приватної метафізики, у бік метамодерного оповідання з нульовим ступенем інтерпретації <...> Таке раннє використання терміну «метамодерн», схоже, відкрило шлях для його подальшого використання в перші роки тисячоліття, коли воно почало набувати нових і додаткових значень. У своєму нарисі Вермюлен і Аккер прямо заявляють, що вони не придумали і не винайшли термін метамодернізм і що

він уже мав історію, що налічує щонайменше три десятиліття до їхнього есе» (Yousef, 2017). Тож, маємо підстави для загального розуміння хронологічних меж – від зародження та перших конкретизацій новітнього дослідницького напрямку до його увиразнення в трактатах, маніфестах, а далі – у статтях, монографіях, дослідженнях ширшої чи вузької проблематики Метамоделю як домінуючої настрою сучасної доби: від 1975 року (стаття М. Заварзаде) до 2010–2014 років (маніфести Т. Вермюлена та Р. ван ден Аккера і С. Абрамсона, відповідно). Філософські засади були предметом дискусії низки наукових конференцій (Чиказький університет, 1997 р.; Вільний університет Берліна, 2007 р.; Університет Стратклайд, Глазго, 2014 р.), далі – вітчизняний літературознавчий дискурс переконливо маркувала Міжнародна наукова конференція «Метамоделю як культурна домінуюча сучасності» (Київський національний лінгвістичний університет, 2023).

Натепер науково-методологічний корпус метамоделю представлений значним обсягом текстів, що не лише утверджують доцільність таких принципів дослідження мистецьких явищ з другої половини ХХ століття дотепер, але й пропонують переконливий та аргументований аналіз як окремих творів, так і певних поетикальних явищ. Скажімо, О. Губернатор подає низку визначень метамоделю, що формують базові засади парадигматики дослідження (Губернатор, 2023), В. Пахаренко деталізує літературознавчий контекст, зіставляючи ключові аспекти моделю, постмоделю, метамоделю (Пахаренко, 2021), О. Бандровська детально аналізує передумови формування метамоделю в сучасному літературознавстві (апелюючи до «Феноменології духу» (1807) Г. Гегеля, до праць «Космополіс» (1990) і «Повернення до розуму» (2001) С. Тулміна, «Довгої революції» (1961) Р. Вільямса, «Нотаток про метамоделю» Т. Вермюлена і Р. ван ден Аккера, деяких підсумкових міркувань Д. Гьорца) на матеріалі роману Д. Воллеса «Нескінченний жарт» (1996) (Бандровська, 2021). Важливі аспекти метамоделю поетики представлені у працях Т. Гребенюк, М. Борзової, С. Вардеванян, Ю. Мариненко, Г. Помилуйко-Недашківської, Г. Рикової, а також у монографії С. Чернишової (Чернишова, 2024), що репрезентує міграційну проблематику в дискурсі метамоделю принципів дослідження. У працях літературознавців деталізується рамка метамоделю методології в проєкції на художній текст, позаяк увага зосереджується на окремих аспектах поетики, що традиційно є у фокусі ана-

лізу, однак акценти смислотворення поступово набувають виразності саме в дискурсі метамоделю сприймання та розуміння.

Формулювання мети і завдань статті. Концептуалізація парадигматики новітнього літературознавства, конкретизація світовідчуттєвих параметрів творення-рецепції-інтерпретації художнього світу, виокремлення певних сегментів поетики для більш детального вивчення в метамоделю фокусі – значне коло проблем лише розширює дослідницький горизонт, як увиразнюючи традиційні погляди на літературно-художній твір, так і творячи нові відблиски «лінзи поляроїда». Однією із важливих, на нашу думку, смислових і поетикальних домінуюч, що вартують на уважне дослідження в призмі метамоделю, є самість – у можливих для поетикальної репрезентації денотативно-конотативних параметрах.

Завдання цієї статті визначаємо як (пере) (ново)осмислення поняття самості в контурах її історико-філософської ретроспективи з подальшою проєкцією на рівень окремих принципів Метамоделю як загальної настрою сучасної доби та метамоделю як одного із напрямів новітнього літературознавства. Застосовуючи прийоми феноменології, рецептивної поетики, посткласичної наратології, маємо намір ввести у терміноапарат літературознавчого метамоделю поняття самості в його сучасному розумінні для подальшого розгортання у поетологічних студіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Своєчасність і доречність вклучення самості у дослідницький дискурс значною мірою зумовлюються спробами віднайти опору на шляху утвердження метамоделю як емоції та логіки у пізнанні сучасного світу, у форматуванні дослідницького корпусу. Вписуючи самість у понятійний контур, зосереджуємося на формах особистісної присутності сучасника у власній історичності, на способах ідентифікації себе в обсязі настрою, відчуттів, переживань, миттєвих вражень і тривалих почуттів, зумовлених певною історико-культурною добою. Самість стає сегментом у наративі «структури почуття» – одного із чільних концептів метамоделю світопереживання: «структура почуття <...> є настільки постійною і точною, наскільки це передбачає “структура”, натомість вона оперує в найбільш витончених і найменш матеріальних сферах нашої діяльності. В одному сенсі, ця структура почуття – це культура певного періоду: це конкретний живий результат всіх елементів у загальній організації» (Williams, 2001, р. 64) та Т. Вермюлена і Р. ван ден Аккера:

«<...> метамодернізм – це не філософія. У цьому ж сенсі, це не напрям, програма, естетичний реєстр, візуальна стратегія чи літературна техніка або троп. Сказати, що щось є філософією, означає припустити, що це система мислення. Це означає, що вона закрита, що має межі. Це також означає, що в цьому є логіка <...> Запропонувати будь-який “-ізм” як естетичний реєстр, стратегію чи троп – означає припустити, що це фігура, яку можна закріпити, забрати з тексту чи картини та вставити в інше місце. Запропоноване нами поняття метамодернізму не є жодним із означених. Це не система мислення, не напрям чи троп. Для нас це структура почуттів» (Vermeulen, Akker, 2015).

Знаємо, що ще раніше теоретики метамодернізму (в нашому нинішньому розумінні) прогностично зауважили: «Ми не прагнемо нав'язати заздалегідь визначену систему мислення досить конкретному спектру культурних практик. Тому наш опис та інтерпретація метамодерної чуттєвості є радше есеїстичним, ніж науковим, ризоматичним, ніж лінійним, і відкритим, а не закритим. Його слід читати як запрошення до дискусії, а не як поширення догми» (Vermeulen, Akker, 2010). Тож, смисловий спектр самості в метамодерністичному горизонті є тим предметом дослідження, який варто деталізувати як з позицій методології, так і в контексті аналізу художніх практик.

Зважаємо на загальноприйняте розуміння самості (нім. *Selbst*) як деякого архетипу, що центрує і репрезентує індивіда, як певного принципу творення цілісності психіки (її свідомої і несвідомої частин), а також як способу самооприявлення індивіда з осмисленим виокремленням себе із навколишнього світу. Тож, маємо підстави розглядати самість як спосіб втілення метамодерного типу чутливості, що маркує цілісність, прагнення до гармонії, позитивного налаштування на сприймання та пізнання світу пост-хаосу, чи то – світу, що постає в рефлексіях після здійсненого (завершеного, вичерпаного) постмодерного світопереживання. Авторитетні (та найбільш цитовані) в сучасній методології метамодернізму дослідники – Т. Вермюлен та Р. ван ден Аккер – у пошуках аналітичних констант звертаються до міркувань і висновків колег, увиразнюючи неоднорідність і складність нинішнього культурно-емоційного контексту: «Дехто стверджує, що постмодерну раптово прийшов кінець через такі матеріальні події, як зміна клімату, фінансові кризи, терористичні атаки та цифрові революції. Інші вважають, що його поступовий занепад був зумовлений менш відчутними подіями, такими як привласнення

критики ринком та інтеграція інакшості в масову культуру. А ще інші вказують на розбіжності в моделях політики ідентичності <...>» (Vermeulen, Akker, 2010).

Вочевидь, не викликає сумніву, що самість є центром кожного названого явища, адже всі пошуки смислу та всі наміри творення дискурсу так чи інакше пов'язані з людиною, а в сучасних умовах – з людиною, «вписаною» в горизонт неогуманізму, час для якого наступив. Позаяк філософське, культурологічне, методологічне прийняття координат і маркерів Метамодерну суголосне (через смислову співдію) з префіксом пост-, можемо визнач(и)(а)ти календарно зафіксовані точки, від яких «рушають» «промені» метамодернізму або через які ці «промені» проходять: можливо, це 1986 рік (коли Чорнобильська катастрофа в Україні засвідчила незворотність втрати відчуття безпеки світу та впевненості у його стійкості); можливо, це 11 вересня 2001 року (9/11, коли трагедія Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку засвідчила незворотність втрати відчуття особистої безпеки чи захищеності людини у реальному світі); можливо, це 24 лютого 2022 року (коли, після восьмирічної окупації частини територій суверенної держави, сталося великомасштабне вторгнення росії в Україну і новітній цивілізаційний ландшафт зазнав руйнації усіх конвенцій, а людина увійшла у перманентний стан екзистенційної розгубленості й страху); можливо, це 07 жовтня 2023 року, коли відбулося збройне криваве зіткнення двох систем цінностей чи двох світоглядів у контексті багаторічного протистояння. Перцепція дійсного та модальність можливого набувають ситуативних відтінків та спонукають до особистісних рішень: самість репрезентується у координатах дійсності, яка є. Тут, принагідно, зауважимо, що теоретики метамодернізму, Т. Вермюлен і Р. ван ден Аккер, висловлюють цілком категоричну позицію: «Ми хотіли б абсолютно чітко заявити, що ця нова форма, значення і напрямок не впливають безпосередньо з якихось настроїв після 11 вересня. Тероризм не породив сумнівів у передбачуваній перевазі неолібералізму і не надихнув на роздуми про основні припущення західної економіки, політики і культури, радше навпаки. Консервативний рефлекс «війни з тероризмом» може навіть символізувати підтвердження постмодерністських цінностей» (Vermeulen, Akker, 2010).

Бачимо, що, з одного боку, історико-суспільна катастрофічність зумовлює різкі коливання смислового маятника і намагання прагнути якщо не до гармонії (бо вона щодалі більш явно

неможлива), то до певної опори. Метамодернізм актуалізує проблематику модальності дійсності – існує вона як об'єктивна даність, існує у координатах психіки індивіда, існує у площинах самопрезентації, існує у рецептивно-інтерпретаційних репрезентаціях фікційного світу тощо. Женеттівський пошук «геометричних» рішень для рівноваги тривожної особистості другої половини ХХ століття виразно трансформувалася у потребу екзистенційного входження в нову епоху – за влучним означенням Вс. Зеленіна, Епоху Доброї Волі. Своєрідно відповівши на занепокоєння структуралістів-постструктуралістів, метамодерний дискурс дає цілком відчутний і зрозумілий орієнтир – Добро як певний концепт, до якого людина прагне, сугестуючи всі максимально можливі прояви самості. Платонівський «метаксис» гармонійно вписується у загальну перцептивну рамку теперішньої доби, позаяк у сучасному методологічному просторі наявний радше калейдоскоп / мозаїка, де відображені емоційні рефлексії на домінуючий настрій чи переживання, щоразу оживлюючи пошук самості (у нашому дискурсі – художньо репрезентованої). Водночас варто наголосити, що смислова рамка метамодернізму розширює етичний та моральний горизонт. Погоджуємося із міркуваннями: «Сучасний, метамодерний дискурс також визнає, що мета історії ніколи не буде досягнута, бо її не існує. Критично ставлячись до неї, він, однак, робить крок назустріч, ніби вона дійсно існує. Натхненний модерним настроєм, але інформований постмодерним скептицизмом, метамодерний дискурс свідомо бере на себе зобов'язання щодо неможливої можливості» (Vermeulen, Akker, 2010). Така – принципово відкрита і нічим не обмежена («неможлива можливість») – смислова конфігурація актуалізує традиційні дослідницькі підходи і відкриває великий простір для нових ідей та припущень. Серед численних метамодерністських концептів самості належить важливе місце у горизонті визначальних прикмет як творення сенсів новітньої доби, так і їхнього розуміння та інтеретації.

Концептосфора самості охоплює значне дослідницьке поле – філософія, психологія, соціологія – і, ґрунтуючись на оригінальних принципах, оприявнює досить складну парадигму її осмислення й аналітичних модифікацій у наукових підходах. В. Кизима привертає увагу до ідей швейцарського психоаналітика та психолога К. Г. Юнга про самість як «архетип цілісності особистості», відтак тотожну особистості і саме тому не може бути вповні дослідженою, адже лише свідоме надається до вивчення, а та

частина особистості, що втілює її несвідоме, не може бути пізнаною та вивченою (Кизима, 2002). Символіка самості, котру Юнг віднаходив у колективному несвідомому, мала би сприяти пошуку себе, пошуку власної самості й проступанню до душевної досконалості, що здійсниться в особистій унікальності кожного індивіда. В. Шинкарук аналізує «Я-концепцію» К. Роджерса, який розглядає ретроспективну проєкцію індивіда у майбутнє, адже зовнішні впливи минулого визначально формують наявний досвід і визначають подальшу репрезентацію особистості в її самості; розглядає ідеї К. Поппера про самість, ототожену зі самотвірною свідомістю, котра самостійно пізнає, рефлексує, оцінює, коригує, виправляє тощо на шляху до досконалої душі, тобто сутність самості пов'язується із самоосмисленням і діяльним творенням душі – в гармонії та розумінні світу, себе у світі та самому собі; а також звертається до міркувань А. Дж. Тойнбі, який наголошував, що епіцентром розколу в суспільному житті є розкол у душі людини (Шинкарук, 1986). В історії становлення та формування розмаїтих філософських шкіл та напрямів поняття самості здійснилося у складних смислових проєкціях. Так, для доби Античності знаковими стали ідеї Сократа (передусім, його відомий заклик: «пізнай самого себе»), Платона (для якого істинна самість людини була захована в її душі), Аристотеля (самість екстрапольована через поняття субстанції та ентелехії). У часи Середньовіччя та Відродження оригінальні погляди на самість засвідчили Августин Блаженний (головно, у своїй ідеї самопізнання як єдиного шляху до Бога), Тома Аквінський (поняття самості введене у контекст душі й тілесності). Настроєві періоду Нового часу були суголосними міркування Рене Декарта (адже «*cogito ergo sum*» якнайкраще втілює суть його розуміння самості в призмі раціональності), Джона Локка (самість тісно пов'язана з пам'яттю та свідомістю), Девіда Юма (для якого поняття постійного «Я» було об'єктом критики). Самість була одним із ключових понять німецької класичної філософії, теоретики якої запропонували її нове розуміння, як-от: Іммануїл Кант концептуалізував трансцендентальне «Я», Йоганн Фіхте обґрунтував концепцію абсолютного «Я», Георг Гегель увів поняття самості в контексті діалектики самосвідомості. Строкатий з точки зору розмаїтості підходів та базових висновків період філософської думки зламу ХІХ-ХХ століть, що продовжився у модерністських і постмодерністських рефлексіях, увібрив ідеї Артура Шопенгауера (в основі самості є винятково воля), Фрідріха Ніцше (який

через критику значно переосмислив поняття самості), Мартіна Гайдеггера (вивчає самість через поняття Dasein [присутність]), Жана-Поля Сартра (розгорнув значний екзистенціальний контекст розуміння самості), Мішеля Фуко (представив історичну зумовленість самості), Поля Рікера (в призмі герменевтичного підходу до наративної ідентичності). Окремим сегментом, важливим для дослідницького контексту, є ідеї східної філософії. Великий обсяг матеріалу для пізнання самості надають авторські стильові рішення в художній проєкції самості. Світова література засвідчує репрезентацію самості у комплексі традиційних поетикальних прийомів – внутрішній монолог, потік свідомості, двійництво та розщеплення особистості, пошуки ідентичності в художньому наративі, репрезентація автобіографічності, втілення екзистенційного пошуку та розуміння тощо. Переконаливим свідченням того, що впродовж тривалої історії літератури самості належить одне з чільних місць у світовому художньому наративі, є твори Роберта Льюїса Стівенсона, Джеймса Джойса, Вірджинії Вулф, Марселя Пруста, Германа Гессе, Франца Кафки, Марселя Пруста, Альбера Камю, Жана-Поля Сартра, Ернеста Гемінгвея, Тоні Моррісон, Італо Кальвіно, Сильвії Плат, Мілана Кундери, Чака Поланіка, Марка Леві, Анни Гавальди, Джонатана Сафрана Фора, Елізабет Гілберт тощо, а для української літератури самість є водночас націєтворчим та людинотворчим концептом, що визначає змістову парадигматику та розгортає складну і багатоманітну поетикальну мозаїку (від філософсько-літературних здобутків Григорія Сковороди до новітніх авторів). Історія світової літератури засвідчує індивідуальну мистецьку репрезентацію самості, відповідно соціокультурному настроєві й контексту.

Самість епохи Метамодерну можемо уявити як мандрівну душу, котра блукала у лабіринтах Постмодерну і вийшла на широкий простір без відповідей, лише з новими питаннями та сумнівами. Відомий український прогнозист Володимир Стус відзначає, що Модерн характеризується швидкістю змін, що відбуваються у всіх сферах існування людини (зокрема, веде мову про культуру, економіку, духовну сферу, а Модерном називає кожен нову велику епоху в історії людства) (Стус, 2024). Продовжуючи це міркування, можемо припустити, що динаміка змін у добу Метамодерну перевершила можливість та найсміливіші очікування Модерну (принаймні, початку ХХ століття). Звичайно, слід брати до уваги той безмір наче безпосередньо не пов'язаних між собою подій (як до

переконаливого свідчення такого фактичного калейдоскопу можемо звернутися до переліку подій 2023 року, який систематизував український філософ Сергій Дацюк) (Дацюк, 2023). У такому контексті проблематика самості набуває несподіваних конфігурацій, позаяк душа шукає не так себе у світі, як себе у собі – з тим, щоби пізнати світ і досягнути гармонії у ньому. Погоджуючись із Всеволодом Зеленим, що Метамодерн є епохою Доброї Волі, маємо достатній простір для маркування координат світу – такого, яким він є, прийнятним і гармонійним для людини – тієї самості, що є частиною певної історичності. Сьогочасне смислове наповнення самості є необхідним інструментом зберегти цілісність душі в єдиний спосіб – запобігти їй «розколу» (за А. Тойнбі). Художній наратив має наповнити «образами та ідеями» простір новочасної епохи, переконаливо маркувати «Добру Воллю», авторські стильові рішення, втілені у наративних стратегіях, повинні визначально вплинути (впливати) на свідомість реципієнта. Читач-інтерпретатор є активним учасником «новопростору», в якому «неможлива можливість» є наявною тут і тепер, тому художньо репрезентована самість вписується у значно ширшу рольову палітру, стаючи не лише «лінзою поляроїда», але й емоційно рефлексивною практикою, психотерапевтичною вправою, засобом входження у нові координати не лише реального світу, але і його візії у перспективі.

У «Маніфесті метамодернізму» Л. Тернер пропонує метафоричний опис деякого стану, в якому перебуває сучасна людина: «метамодернізм означає нестійкий стан між і за межами іронії та щирості, наївності та знання, релятивізму та істинності, оптимізму та сумніву, у прагненні до розрізнених та невловимих горизонтів» (Turner, 2011). На всі грані самості (свідомості, самосвідомості, саморозуміння тощо) можемо спроектувати художню «лінзу поляроїда» (чи «лінзу» художнього «поляроїда»), спробувавши типологізувати виклад у панорамі наративних стратегій як авторських стильових рішень, моделюючи когнітивні ланцюжки від пізнання зовнішнього світу до його особистісного переживання й ухвалення морально-етичних і перцептивних рішень, вивчаючи підстави для окреслення тенденцій художнього світотворення з позицій метамодерністичної методології. Попри те, що дослідницький лексикон примножується і натепер активізується використання таких понять, як «щирість» та «іронія», «романтизм» і «сентименталізм», «імерсія» та «атмосфера», а також «гіперсаморефлексивність», «подвій-

ність обрамлення наративів», «коливання між протилежностями», «вигадливість», «мінімалізм», «епічність», «прийом конструктивного пастишу», «нова щирість», «метамилість» тощо, триває дискусія про мову Метамодерну і, відповідно, про термінологію метамодернізму як методологічного підходу, що здійснюється у гуманітарних дослідженнях. Спроби творити спеціальний терміноапарат видаються не надто доцільними з огляду на стрімкість і динаміку візії сенсу наукового дискурсу, на розмаїття як досліджуваного матеріалу, так і приватно-емоційного досвіду всіх науковців, котрі засвідчують намір артикулювати свій предмет (головно, в рамці Метамодерну).

Розуміючи обсяжні дослідницькі обрії самості, додаємо літературу та літературознавство – надаючи цій об'єктно-предметній парі питомої самості: літературі як феномену образотворення-ословлення-омовлення-переживання самості й літературознавству як системі актуальних студій про сутність самості з конкретизацією в художньому тексті. Особливо зважаючи на традицію утверджувати «нове» як певне «заперечення» чи, бодай, корекцію «попереднього», мусимо визнати, що створення нової/інноваційної/кардинально іншої/тощо термінології для вивчення літературно-художніх явищ епохи Метамодерн або ще попереду, або не матиме такої необхідності (завершеності) з огляду на постійне примножування концептів і понять, що (з інших підходів) семантизують уже наявні значення або надають нових відтінків розуміння та інтерпретації. Тому вважаємо самість тим репрезентативним і перспективним поняттям, що дає можливість досліджувати «структуру почуття» в домінанті метамодерного світопереживання та реалізації авторських наративних стратегій в літературі періоду «після 1975 року». Відпочатковуємо період від (до певної міри) метафоричної точки відліку, позаяк не маємо достеменно визначеного початку – Метамодерну як епохи і метамодернізму як суголосної їй методології.

Аналізуючи підходи до метамодерністичних студій, окреслюючи горизонт досліджень, науковці зазвичай обирають шлях зіставлення / протиставлення, вписуючи в понятійний ряд модернізм – постмодернізм – метамодернізм. Для визначення прикмет самості Метамодерну зупинимось на окремих міркуваннях про людину «Епохи Доброї Волі». Відповідно до спостережень Т. Юсефа, «метамодернізм є домінуючою культурною логікою сучасної сучасності. Він намагається перевершити модернізм і постмодернізм, щоб відповідати сучасним культурним

режимам. Його основними принципами є віра, довіра, діалог і щирість, що може допомогти подолати постмодерністську іронію та відстороненість <...> Метамодернізм прагне подолати постмодерністські відстані, щоб відтворити відчуття цілісності, що дозволяє позитивно змінитись як локально, так і у всьому світі» (Yousef, 2017).

Отож, чотири принципово важливі якості можуть бути потрактовані як домінантні у розумінні самості – «віра, довіра, діалог і щирість». У понятійному ряду новітнього літературознавства принципам Т. Юсефа належить особливе місце, позаяк, скажімо, посткласична наратологія дедалі більш активно апелює до когнітивних аспектів художньої комунікації (при цьому не применшується важливість дослідження організації викладу, структурування викладових інстанцій, встановлення описових/розповідних, перцептивних, рецептивних, інтерпретаційних домінант тексту тощо), безпосередньо репрезентуючи максимально цілісну самість – як у сприйманні світу, так і в готовності увійти в гармонійне співіснування зі світом/світами. З одного боку, маємо засвідчену відкритість свідомості в призмі самості, з другого, – література визнається відкритим простором смислу, не передбачаючи протистояння-конфронтації-очікування правильної реакції/відповіді/згоди, тим самим маркуючи «горизонт сподівань». В. Пахаренко зауважує, що «метамодерністська людина обирає <...> шлях – подолання страху <...> Вони (метамодерністські люди – прим. наша. Л.М.-Б.) проникливо бачать і досить тверезо оцінюють дивний, суперечливий, непередбачуваний сучасний світ, який дедалі ускладнюється, технізується, дегуманізується, продовжує балансувати на межі самознищення. Але, попри все, намагаються вижити у цьому світі, зберегти людяність, самоствердитись і навіть сягнути щастя, а найголовніше – дати надію на майбутнє дітям» (Пахаренко, 2021). Бачимо, що український дослідник метафоризує рух сучасного світу в коливанні негативних конотацій, водночас залишаючи за самістю ухвалення рішення – як стратегії сприймання світу, так і його приватного переживання.

Для увиразнення векторів новітньої літературознавчої методології слід більш детально зупинитися на деяких ідеях Т.Вермулена та Р. ван ден Аккера (Vermeulen, Akker, 2010), зокрема тих, що сприяють розумінню самості як вихідної позиції для наративних стратегій, що, своєю чергою, засвідчують зміну акцентів – із наративу інтенцій на наратив рецепцій та інтерпретацій (навмисно використовуємо тут форму мно-

жини). Вписуючи самість у смислотвірний контекст метамодернізму, беремо до уваги наявну активну «дискусію про нібито занепад «постмодерну» та очевидний підйом іншого модернізму <...> цей модернізм характеризується коливанням між типово модерною заангажованістю і виразно постмодерною відстороненістю. Ми назвемо цю структуру почуттів метамодернізмом. (Vermeulen, Akker, 2010), а також сприймаємо маркування його топографії: «метамодернізм має бути розташований епістемологічно з (пост)модернізмом, онтологічно між (пост)модернізмом та історично за межами (пост)модернізму» (Vermeulen, Akker, 2010). Саме тому дослідники, з якими сучасна гуманітаристика пов'язує витoki формування методологічних засад метамодернізму, розглядають «деякі тенденції, що ілюструють нинішню домінуючу чуттєвість, зокрема, романтичний поворот у сучасній естетиці» (Vermeulen, Akker, 2010).

Бачимо, що концептуалізація метамодернізму активно примножується новими чи оновленими поняттями, як-от: нова щирість, осциляція, пост-постіронія, неоромантизм, афформативність, цифровий метамодернізм, екологічна свідомість, спільнотворчість, перформативний поворот, трансмодернізм, афект і афективний поворот, чутливість, метафора «віри, довіри, діалогу, ширості», тож, Вермеулен та Аккер висловлюють припущення: «на момент написання цієї статті метамодернізм, здається, знайшов своє найяскравіше вираження в неоромантичній чуттєвості, що зароджується», а для аргументації звертаються до джерел, цитуючи Новаліса: «Світ повинен бути романтизований. Таким чином буде заново відкрито його первісний сенс. Романтизація – це не що інше, як якісне підвищення [Potenzierung]. У цьому процесі нижче «я» ототожнюється з кращим «я» <...> Тією мірою, якою я надаю буденності значущості, звичайному – таємничості, знайомому – позірності незнайомого, а скінченному – подоби нескінченного, я романтикую його (Новаліс)» (Vermeulen, Akker, 2010). Новочасне літературознавство прагне як до ново(пере)відкриттів парадигматики творення значень і смислів художнього тексту, так і до визначення контексту для його розуміння й інтерпретацій, тому вписування самості в умовний центр методології має достатню аргументацію.

Літературознавча концептуалізація самості передбачає увиразнення деякого синергетично-когнітивного синтезу, взоруючи як до твору, так до тексту, водночас утримуючись в полі уваги читача. Досліджуючи феномен читання (активно постулюючи самість як прояви та варіації

багатоголосся тексту й полілогів його осмислення) в призмі рецептивної поетики, М. Зубрицька стверджує:

«А література і є розповідь:
про дійсність – водночас реальну та ірреальну;
про світ – без початку і кінця;
про час – водночас обмежений та необмежений;
про культуру – водночас єдину і розмаїту, цілісну і мозаїчну;
про людське життя – водночас кінчене і безкінчене;
про людину – неповторну і мінливу, загублену у візерункові своїх ідентичностей, у поліфонічному звучанні дійсності, світу, культури» (Зубрицька, 2004, с. 293).

Навмисно зберігаючи графіку тексту цитованого оригіналу, зауважуємо вичерпне маркування тих «опорних точок», що центрують самість в контурах фікційності: «дійсність», «світ», «час», «культура», «людське життя», «людина». Водночас, авторка слушно висновує, що «народження тексту аж ніяк не закінчується фазовим переходом «від автора до тексту», який характеризується вербальним вираженням авторського «прагнення-щось-сказати» чи авторської інтенції та їх письмовою фіксацією <...> кожний високомистецький текст подібно до міфологічного Фенікса володіє феноменальною здатністю до багатократного оживання. Життя тексту, яке завдячує своєю появою авторові, а своїм розгортанням у просторі й часі читачеві, метафорично можна порівняти із зоряним небосхилом, із незліченною кількістю безіменних і готових до-свого-відкриття сузір'їв, що повинні зафіксувати багатоваріантне народження значень під час взаємодії з кожним читачем зокрема і читацькою аудиторією загалом» (Зубрицька, 2004, с. 176). Принагідно, самість здобувається на кілька репрезентацій: «авторська інтенція», «текст», «читач», «багатоваріантне народження значень» і мультиплікація самостей у множині читачів та сформованій деякій духовній сутності, як-от «читацька аудиторія». Якщо зважимо на метафору Н. Талеба, який у четвертому із серії есеїв про невизначеність (серія «Incerto» складається з книг «Обдурені випадковістю» («Fooled by Randomness», 2001), «Чорний лебідь» («The Black Swan», 2007, 2010), «Прокрустове ложе» («The Bed of Procrustes: Philosophical and Practical Aphorisms», 2010), «Антикрихкість» («Antifragile», 2012)) пропонує розрізняти образи фенікса як стійкого та гідри як антикрихкої, то можемо припустити, що, по-перше, важливою якістю літератури Метамодерну є пошук

шляху(-ів) подолання наростаючої тривожності, а, по-друге, – читач у спілкуванні з художнім світом не так відроджує текст, як народжує щоразу інші смисли передусім для самоусвідомл(е) (-юва)ння та у форматі «вписування» в реальний світ, у якому (згадуємо М. Заварзаде) реальність є жахливішою, ніж будь-яка найжахливіша вигадка. І навіть у межах зіставлення двох маркерів невизначеності маємо простір для дискусії, адже для середньовічного Китаю фенікс також був достатньо антикрихким, втілюючи передусім гуманність, і лише після цього був символом правителя. Вочевидь, метамодерній самості належить опанувати рівновагу, де стійкість і антикрихкість перебуватимуть в осциляції та продукуватимуть нові значення.

Суголосність дослідницького наміру вписати самість у методологію метамодернізму засвідчена сучасними вітчизняними літературознавчими студіями. Скажімо, Т. Гребенюк (Гребенюк, 2018) проблематизує категорію свободи, яку розглядає у ширшому смислово-контексті та пов'язує з поняттям метанаративу, розгортаючи ідею Ж.-Ф. Ліотара про те, що метанаративи «визначають, що може бути сказано чи зроблено в певній культурі, і, отже, вони самі є частиною цієї культури, вони легітимізуються тим простим фактом, що вони роблять, те, що роблять» (Lyotard, 1984, p. 23), зрештою стверджуючи, що «Постмодернізм за Ліотаром оцінюється в науці як «кінець метанаративів» або втрата довіри до них» (Гребенюк, 2018, с. 161). Для увиразнення самості видається переконливим та важливим поступовий перехід від негативу, втрат і відмов до маркування горизонту очікувань-сподівань-передзнань про близькість вже згадуваної Епохи Доброї волі. Констатуємо, що «в основі постмодерного дискурсу закладено систему рис, які асоціюються зі свободою: плюралістичність, мультикультуралізм, толерантність, лібералізм. Метанаративи своїм існуванням ставлять під питання цю свободу» (Гребенюк, 2018, с. 162), авторка апелює до зображеного Свята воскресаючого духу в «Рекреаціях» Ю. Андруховича, називаючи цей фрагмент наративу «влучною метафорою стану постмодерну на вітчизняних теренах» (Гребенюк, 2018, с. 162), зауважуючи, що «повна свобода аж до всездозволеності тут бере гору над загальнолюдськими моральними цінностями» і пропонує бажану перспективу: «На відміну від постмодерної доби, метамодерн дедалі частіше сприймається як час відродження метанаративів» (Гребенюк, 2018, с. 162). Бачимо розгортання дослідницької логіки Т. Вермюлена та Р. ван ден Аккера, котрі стверджують, що «метамодерніст-

ська іронія внутрішньо пов'язана з бажанням, тоді як постмодерністська іронія внутрішньо пов'язана з апатією» (Vermeulen, Akker, 2010), утверджуючи домінанту моральності як одного із чільних концептів Метамодерну та метамодернізму. Відтак дослідження авторських нарративних стратегій варто фокусувати на пошукові та аналізі тих смислових центрів та акцентів, що «підсвічуватимуть» перевагу бажання та позитивного світомислення у художньому світі. Таке позиціонування «відродження метанаративів», як і повернення до романтичної щирості в її об'єктивно іншому форматі спонукають до уважного вивчення поетикальної репрезентації самості в контексті постглобалізованої постцифрової епохи завершення першої третини ХХІ століття.

Для розуміння самості у добу Метамодерну важливим є переосмислення категоричного імперативу (І. Кант), що можемо зауважити у багатьох дослідженнях настрою сучасної доби. На відміну від завязаного ентузіазму модернізму та «запаморочливого» розчарування постмодернізму, метамодернізм вбачає напрям руху в принципово інших координатах. Скажімо, С. Абрамсон визнає складність дати раду з погодженням моральних чеснот, деяких універсальних істин зі сучасною «реальною реальністю», тому, вочевидь, вбачає завдання «метамодерного метанаративу» не так у «спроб(і) створити й увічнити універсальні істини, або ж нівелювати відмінності між суб'єктами; швидше це спроба створити задовільні в локальних масштабах наративи, які об'єднують дві або більше реальності в метареальність» (Abramson, 1957). Т. Гребенюк вбачає у такому тумаченні «метамодерністське усвідомлення хаотичності сучасного світу й неовов'язковості в ньому хепі-ендів, яке, проте, має своїм наслідком настрої обережного оптимізму (номінований формулою «ніби»): житимемо так, ніби позитивні зміни можливі. І при формуванні такого настрою стають у пригоді метанаративи, такі, наприклад, як віра у можливість позитивного впливу культури на суспільство» (Гребенюк, 2018, с. 162). Авторка слушно апелює до висновку С. Абрамсона для додаткової аргументації сутності свободи: «метамодернізм дозволяє нам вибірково й усвідомлено повернутися до таких метанаративів, якщо вони допомагають нам порятуватися від нудьги, втрати орієнтації, відчаю або морально-етичної бездіяльності» (Abramson, 1957). У контексті ж дискурсу самості цьому висновку належить не менш важливе місце, позаяк рецептивно-інтерпретаційна проєкція художнього тексту визначається передусім морально-етичною активністю

звичної тріади «автор – твір – читач» з огляду на відчутний настрій доби Метамодерн. Зрештою, маркер «ніби» належить сутності особи, котра якраз оприявнює самість. Принцип Т. Юсефа («віра, довіра, діалог, щирість») сприймається цілком суголосним міркуванням С. Абрамсона і втілюється у багатьох поетологічних студіях. Переконаливу проєкцію метамодерного світосприймання на поетику творення самості вбачаємо у дослідженні О. Бандровської, зосередженому на романі Д. Воллеса «Нескінченний жарт». Підсумовуючи детальний аналіз роману як метамодерного проєкту в сучасній літературі, дослідниця, зокрема, відзначає: «<...> автор надзвичайно докладно передає, **що відчуває його персонаж, про що він думає, як оцінює оточуючих людей. І погляд із його внутрішнього світу доповнюється баченням із зовні – як оточуючі сприймають Гела. Саме така подвійна оптика потрібна для об'єктивного відтворення особистості людини та виразнення її структури почуттів. У процесі реценції читач усвідомлює багатоплановість розділу, зокрема, як іронічні оцінки Гела наштовхуються на серйозність оточуючих його викладачів. А на глибшому рівні сприйняття читач перевіряє об'єктивність та реалістичність зображених подій та емоцій, проєктуючи внутрішні відчуття та реакції персонажів на власний суб'єктивний досвід» (виділення тексту наше. – Л.М.-Б.) (Бандровська, 2021, с. 161). Жодного разу не назвавши та не дефініювавши поняття самості, О. Бандровська практично «анатомізувала» його, розщеплюючи сенсотвірний потенціал на рівні тексту, контексту, першого читання, повторного читання, рецептивного враження, інтерпретації у межах цілісного художнього нарративу. Ще один підхід до введення самості в терміносистему метамодернізму зауважуємо в дослідженні С. Чернишової, котра здійснила детальний аналіз сучасного міграційного роману в призмі одного із метамодерністичних концептів («метамодерна чутливість»), окреслюючи досить широку проблемну палітру: «Художні виміри досвіду міграції, осмислення значення конкретного місця (території), виходячи з його **суб'єктивного сприйняття людиною**, домінування кордону й емоційна, ідеологічна і політична конституенти його сигніфікації, **маркери мігрантів** (одяг, їжа, релігія, мова, поведінка, світовідчуття), **трансформації суб'єктивностей**, що відбуваються при переміщенні з одного локусу в інший, **нарративні стратегії омовлення досвіду** вигнання, міграції та біженства» (виділення тексту наше. – Л.М.-Б.) (Чернишова, 2024, с. 11). Бачимо, що самість стає вагомим**

поетологічним і методологічним чинником для конкретизації предмета дослідження, навіть не будучи названою. Вочевидь, метамодерний дискурс є настільки близько спорідненим із розумінням самості, що функціонує в метанаративі як самозрозумілий, гармонійний у загальному контексті й не сугестується в намірі бути названим (номінація передбачається як термінологічна, так і описова чи метафорична – осциляція сенсу відкриває простір для відповідного словника, деякої «термінологічної осциляції»).

Самість як один із ключових концептів метамодерністичного літературознавства має перспективу в деталізації методології посткласичної наратології, що перебуває в мультиплікованому дослідницькому дискурсі, увиразнюючи «нарративний поворот» (Kreiswirth, 1995, p. 61) і здійснюючи ключові напрямки розвитку теорії викладу в нових контурах гуманітаристики. Розвиваючи ідею А. Нюннінга про вісім головних напрямів розвитку посткласичної наратології (нараторологій) (контекстуалістські; трансжанрові і трансмедіальні; прагматичні і риторичні; когнітивні і рецептивні; постмодерні і посткласичні деконструкції класичної нараторології; лінгвістичні підходи до нараторології; філософські нарративні теорії; інтердисциплінарні нарративні теорії), акцентуємо, передусім, на принципових відмінностях, якими дослідник розмежує два етапи в новітній нараторології. А. Нюннінг виходить із розуміння об'єкту дослідження і відзначає, що, на відміну від класичної нараторології, зосередженої на о(роз)повідному тексті (що є нараторивом), його структурі та властивостях, посткласична нараторологія звертається до читання нараториву та осмисленні сутності оповідних стратегій (Nunning, 2003, pp. 239–275). Бачимо, що зміщується не лише акцент у розумінні центру дослідження, але й зумовлена таким підходом трансформація самості: із пошуку ідентичності того, хто розповідає, до виявлення та розуміння самості того, хто сприймає та інтерпретує. Номо legens дедалі активніше «втягується» (в термінології метамодернізму – занурюється чи перебуває у стані імерсії) в багатоголосся самостей, в діалоги та полілоги шукання. В турбулентній зоні зближення з Епохою Доброї Волі нараторив читання стає не менш важливим феноменом, аніж нараторив тексту у просторі домінування самості як концепту. Простуючи за висновками А. Нюннінга, можемо змоделювати перспективи нараторивістики як дискурсу: якщо класична нараторологія зосереджувалася на здійсненому нараториві як певному «продуктові», то посткласична актуалізує процес творення й самісні

інтерпретації наративу; якщо класична наратологія слугувалася термінологією «бінарних опозицій», то посткласична маркує контекст і тяжіє до парадигматичної концептуалізації (передусім, самості) в найширшому гуманітарному, культурологічному просторі; якщо класична наратологія засвідчувала певний науковий проєкт у своїй цілісності й структурованості, то посткласична – дедалі активніше синтезує «інтер-» і «мета-», намагаючись оптимально поєднати розмаїті методологічні підходи (а в царині літературознавства – методики (про)читання тексту-твору (Nunning, 2003, p. 239–275). У такому контексті питома наратологічний підхід у літературознавчих студіях матиме значний розвиток у деталізації типології наратора, коли, скажімо гомо – і гетеродієгетична природа центру викладу враховуватиме значний вплив контексту творення художнього світу, а інтра – та екстрадієгетична конфігурація наративних ситуацій визначатиметься маркерами рецепції та інтерпретації. Не менш важливими є аспекти позатекстового та позалітературного впливу на сприймання, розуміння й інтерпретацію літературного твору. Цілком слушно висновує І. Папуша «про побутування п'яти основних парадигм посткласичної наратології, кожна з яких презентує певний вихід класичної наратології як моністичної дисципліни за власні межі <...> трансдисциплінарна (вихід за межі літературознавства), транстекстуальна (вихід за межі тексту у контекст), трансмедіальна (вихід за межі вербального носія), трансгенетична (вихід за межі епічного роду) і трансфікційна (вихід за межі художньої літератури)» (Папуша, 2013, с. 23). Так само є підстави вважати самість одним із об'єднавчих концептів, через який, у загальній рамці Метамодерну, можна змодельовати гармонійну мозаїку значень-смислів-цінностей, де належне місце займуть художній текст, цілісний онтологічний контекст, горизонт особистісного світопереживання та світоосмислення. Позаяк літературний метамодернізм є невід'ємним сегментом історико-соціокультурного контексту й емоції Метамодерну, можемо звернутися до спостережень за матеріальними знаками нашого часу, чим (незаперечно) є архітектура. Т. Вермулен та Р. ван ден Аккер описують кілька споруд (бібліотеку Бранденбурзького технічного університету (Котбус, 2004 р.), китайський національний стадіон (Пекін, 2008 р.), житловий хмарочос на 560 Леонард-стріт (Нью-Йорк), художній музей Маямі (Флорида), філармонію на Ельбі (Гамбург) Проєкт Трикутник (Париж)) і стверджують, що «ці будівлі намагаються вести

переговори між такими протилежними полюсами, як культура і природа, скінченне і нескінченне, буденне і ефірне, формальна структура і формалістична деструктуризація (на противагу деконструкції). Важливо, що ці спроби є невдалими, оскільки *будівлі ніколи не баланують між цими різними полюсами, а радше коливаються між ними*. Крихкі (пташине гніздо), зникаючі (айсберг) або гинучі (еродована скеля) природні явища ставлять під сумнів міцність структур, більш-менш збудованих для постійності; в той час як міфічна будівля (замок) з давніх часів здається або воскреслою з минулого, або таємничим чином непідвладною часу» (позначення тексту наше. – Л.М.-Б.) (Vermeulen, Akker, 2010). У просторі художньої літератури такий підхід працює непомильно, адже самість у контексті настрою історичної доби своєрідно концентрує (= збирає, скупчує, зосереджує) людське в людині: цінності, що подолали кордони й провокації толерантності, гуманність у сприйманні світу й себе в ньому, моральність у творенні та сприйманні смислів. Посткласична наратологія, що утверджує рух від питома викладу до переживання цього викладу, є, на нашу думку, одним із найбільш продуктивних методологічних напрямів сучасного літературознавства. Акцент на важливому фрагменті наведеної цитати засвідчує певну парадоксальність метамодернізму як дослідницького проєкту: амплітуда коливання може бути більшою чи меншою, однак базові принципи світосприймання та морально-етичних і емпатійних рефлексій дедалі активніше набувають ознак канонічності. Понятійний ряд перебуває в динаміці, приростаючи новими термінами для більш детального вивчення явищ сучасної культури, однак смисловий горизонт маркується щодамі чіткіше та виразніше, подекуди – категорично. Тож, художній світ як вторинна реальність набуває ознак метанаративного, що не лише репрезентує історію в комплексі необхідних стратегій, але й визначає, мотивує та аргументує розгортання когнітивної моделі (з фокусом на самості) як читача, так і дослідника.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Спроби досліджувати сучасну літературу неодмінно пов'язуються із низкою принципів поетологічного дискурсу, зокрема, з генологічними підходами та генеричним розмаїттям, із окресленням параметрів типології та класифікації – при цьому ключовим і, напевно, відкритим залишатиметься питання про літературність аналізованого твору, про його місце у каноні літератури назагал. Водночас маємо вже звершені поетикальні студії більше

чи менше відомих читацькому загалові літературно-художніх явищ у призмі Метамодерну, що поступово формує контекст і розбудовує методологію «метамодерністичного літературознавства» / метамодерністичного літературознавства (натепер дискусія триває, тож, термінологічність, вочевидь, вже не «балансує», але продовжує «коливатися»). Концепт самості має перспективу дослідницького розширення з позицій різних методологічних підходів, як-от, когнітивної наратології (для увиразнення процесу художнього образу – і смислотворення), феноменології (для виявлення форм самоопри-

явлення особистості у якісно іншому для неї середовищі) тощо, або ж задля конкретизації окремих дослідницьких пропозицій, як-от аналізу поетики в призмі «занурення» (С. Гельмрайх, М.-Л. Раян, К. Фернандес-Квінтанілла), «атмосфери» (Г. Бьоме), численних інших концептів, пропонованих науковцями. Поки триває пошук відповідної мови дискурсу метамодернізму, літературно-художня практика активно приростає новими текстами, що втілюють ключові ідеї Метамодерну, розширюючи тим самим горизонти оприявлення самості та способів її віднаходження й інтерпретації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандровська О. Реальність як вигадка? Поняття «метамодернізм» і «метамодерн» в сучасному культурологічному і літературознавчому дискурсі. *Іноземна філологія*, 2021. С. 152–164.
2. Гребенюк Т. Свобода в літературі метамодерного світу: український вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, 2018. Вип. 78. С. 160–164.
3. Губернатор О. Метамодернізм як нова парадигма сучасних культурних практик. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. Журнал*. 2023. Вип. 1. С. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2023.277643>
4. Зубрицька М. *Ното legens: читання як соціокультурний феномен*. Львів: Літопис. 2014.
5. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Ю. Ковалів (Ред). (Т 1.: А-Л). Київ: ВЦ «Академія». 2007. Київ: Абрис. 2002.
6. Кизима Б. Самоідентичність. Філософський енциклопедичний словник. Київ, 2002.
7. Пахаренко В. Метамодернізм як художній напрям: Роздуми про новий тип світосприйняття. *Українська мова та література*. 2021. Вип. 7–8.
8. Папуша І. *Modus ponens*. Нариси з наратології. Тернопіль: Крок. 2013.
9. Світові підсумки 2023 року. Сергій Дацюк на Ukrlife с Людмилою Немирею (30 грудня 2023 року). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SjzWCfprwRg>
10. Степанян К. *Вибір між ризомою та мікоризою*. 2019. Режим доступу: <https://peraspera.video.blog>
11. Стус В. Фази прискореного розвитку. Чого нам чекати від наступного періоду модерну? 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EuiK-D4eN38>
12. Філософський словник. В. Шинкарук (Ред.). Київ: Головна ред. УРЕ. 1986.
13. Чернишова С. О. Дискурс міграції в художній прозі США початку ХХІ століття. Київ: Вадекс. 2024.
14. Abramson S. The Metamodernist Manifesto. The blog. *The Huffington Post*. 2015. URL: <https://surl.lu/tuevхj>
15. Jung C.G. *Gegenwart und Zukunft*. Zürich: Rascher-Verlag. 1957.
16. Kreiswirth M. Tell me a story: The Narrative turn in the human sciences. *Constructive Criticism: The Human Sciences in the Age of Theory*. Toronto, University of Toronto Press. 1995.
17. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition. (Translation from the French by Geoff Bennington and Brian Massumi. Foreword by Fredric Jameson). *Theory and History of Literature*. University of Minnesota Press, Minneapolis. 1984. Vol. 10.
18. Nunning A. Narratology or Narratologies? Naking Stock of Recent Development, Critique and Modest Proposals for Future Usages of the Term. *What is Narratology: Questions and Answers Regarding the Status of a Theory*. Berlin, Walter de Gruyter. 2003.
19. Vermeulen T., Akker R. van den. Notes on metamodernism, *Journal of Aesthetics & Culture*. 2010. P. 56–77. DOI: [10.3402/jac.v2i0.5677](https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677)
20. Vermeulen T., Akker R. van den. Misunderstandings and clarifications. *Notes on Metamodernism. Theory*. 2015. URL: <https://www.metamodernism.com/2015/06/03/misunderstandings-and-clarifications/>
21. Williams R. *The Long Revolution*. Broadview Press. 2001. URL: <https://broadviewpress.com/product/the-long-revolution/#tab-description>
22. Yousef T. Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique. *International Journal of Language and Literature*. 2017. Vol. 5 (1). DOI: [10.15640/ijll.v5n1a5](https://doi.org/10.15640/ijll.v5n1a5)
23. Zavazadeh M. The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives. *Journal of American Studies*. 1975. Vol. 9. No 1. URL: <https://www.jstor.org/stable/27553153>

REFERENCES

1. Bandrovskya, O. (2021). Realist yak vyhadka? Poniattia "metamodernizm" i "metamodern" v suchasnomu kulturolohichnomu i literaturoznavchomu dyskursi [Reality as fiction? The concepts of "metamodernism" and "metamodern" in contemporary cultural and literary discourse]. *Inozemna filolohiia* [Foreign Philology]. Pp. 152–164 [in Ukrainian]
2. Hrebeniuk, T. (2018). Svoboda v literaturi metamodernoho svitu: ukrainskyi vymir [Freedom in the Metamodern World Fiction: the Ukrainian Dimension]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii "Filolohiia"* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Philology"]. Vol. 78. Pp. 160–164 [in Ukrainian]
3. Hubernator, O. (2023). Metamodernizm yak nova paradyhma suchasnykh kulturnykh praktyk [Metamodernism as a New Paradigm of Modern Cultural Practices]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv: Nauk. Zhurnal* [National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal], vol. 1. Pp. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2023.277643> [in Ukrainian]
4. Zubrytska, M. (2004). Homo legens chytannia yak sotsiokulturnyi fenomen [Homo legens reading as a socio-cultural phenomenon]. Lviv, Litopys. [in Ukrainian]
5. Literaturoznavcha entsyklopediia: u 2 t. [Encyclopaedia of Literary Studies: in 2 vols.] (2007). Yu. Kovaliv (Ed). (T 1.: A-L). Kyiv, Akademiia. [in Ukrainian]
6. Kyzyma, B. (2002). Samoidentychnist [Self-identity]. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. V. I. Shynkaruk (Ed.). Kyiv, Abrys. [in Ukrainian]
7. Pakharenko, V. (2021). Metamodernizm yak khudozhnii napriam: Rozdumy pro novyi typ svitospryiniattia [Metamodernism as an artistic movement: Reflections on a new type of worldview]. *Ukrainska mova ta literatura* [Ukrainian language and literature], vol. 7–8. [in Ukrainian]
8. Papusha, I. (2013). Modus ponens. Narysy z naratolohii [Modus ponens. Essays in narratology]. Ternopil, Krok. [in Ukrainian]
9. Svitovi pidsumky 2023 roku. Serhii Datsiuk na Ukrlife c Liudmyloiu Nemyreiu [World results of 2023. Sergiy Datsyuk on Ukrlife with Lyudmyla Nemyria] (30.12.2023). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SjzWCfprwRg> [in Ukrainian]
10. Stepanian, K. (2019). Vybir mizh ryzomoiu ta mikoryzoiu [Choosing between rhizome and mycorrhiza]. URL: <https://peraspera.video.blog> [in Ukrainian]
11. Stus, V. (2024). Fazy pryskorenoho rozvytku. Choho nam chekaty vid nastupnoho periodu modernu? [Phases of accelerated development. What to expect from the next period of modernity] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Eu-iK-D4eN38>. [in Ukrainian]
12. *Filosofskyi slovnyk* [Philosophical Dictionary] (1986). V. Shynkaruk (Ed.). Kyiv: Main editorial board of the USE. [in Ukrainian]
13. Chernyshova, S. O. (2024). Dyskurs mihratsii v khudozhnii prozi SShA pochatku XXI stolittia [The Discourse of Migration in the US Fiction of the Early Twenty-First Century]. Kyiv, Vadeks. [in Ukrainian]
14. Abramson, S. (2015). The Metamodernist Manifesto. The blog. The Huffington Post. URL: <https://surl.li/rlqcfz>
15. Jung, C.G. (1957). *Gegenwart und Zukunft*. Zürich : Rascher-Verlag.
16. Kreiswirth M. (1995). Tell me a story: The Narrative turn in the human sciences. *Constructive Criticism: The Human Sciences in the Age of Theory*. Toronto, University of Toronto Press.
17. Lyotard, J.-F. (1984). *The Postmodern Condition*. (Translation from the French by Geoff Bennington and Brian Massumi. Foreword by Fredric Jameson). *Theory and History of Literature*. Vol. 10. University of Minnesota Press, Minneapolis.
18. Nunning, A. (2003). Narratology or Narratologies? Naking Stock of Recent Development, Critique and Modest Proposals for Future Usages of the Term. *What is Narratology: Questions and Answers Regarding the Status of a Theory*. Berlin, Walter de Gruyter.
19. Timotheus Vermeulen, Robin van den Akker (2010) Notes on metamodernism, *Journal of Aesthetics & Culture*. 2:1, 5677. DOI: 10.3402/jac.v2i0.5677
20. Vermeulen, T., Akker, R. van den. (2015). Misunderstandings and clarifications. *Notes on Metamodernism. Theory*. URL: <https://surl.li/ozbiks>
21. Williams, R. (2001). *The Long Revolution*. Broadview Press. URL: <https://broadviewpress.com/product/the-long-revolution/#tab-description>
22. Yousef, T. (2017). Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique. *International Journal of Language and Literature*. 5 (1). DOI: 10.15640/ijll.v5n1a5
23. Zavarzadeh, M. (1975). The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives. *Journal of American Studies*. Vol. 9. No 1. URL: <https://www.jstor.org/stable/27553153>

CONCEPTUALIZATION OF THE SELF IN THE DISCOURSE OF METAMODERN POETICS

Matsevko-Bekerska Lidiia Vasylivna

Dr.Hab., Professor,

Head of the Department of World Literature

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska Str., 79000, Lviv, Ukraine

Attention is focused in the article on contemporary humanities, which is at the stage of active formation of relevant methodological approaches to the perception, comprehension, and study of phenomena – worldview, culture, particularly literature. It is demonstrated that the principles of metamodernism are being articulated increasingly actively, for which all pieces of analytical context are important, regardless of their degree of specificity, scale, and aspiration toward universalization or narrow problem-thematic orientation, taking into account diverse propositions regarding the focus of attention on a particular object and subject of study. One of the vivid convincing evidences of the dynamics of the latest philosophical-methodological discourse is the movement of G. Genette's structuralist theory of narrative toward the poststructuralist postclassical. It is emphasized that the relevant transformation of fundamental scientific approaches was accompanied by the researcher's reflections on the growing anxiety of contemporary man – a person who needs balance and understanding of both the essence of surrounding reality and themselves within it (hence the concepts of "vertigo" and "figures" as peculiar ideas for the geometry of ordering twentieth-century human anxiety). Among numerous valuable concepts in methodological configurations, the notion of selfhood has been analyzed, formatting the conceptual contour of metamodernist focus in the reception and interpretation of "secondary reality", with emphasis placed on forms of contemporary personal presence in one's own historicity, on ways of self-identification in the expanse of mood, feelings, experiences, momentary impressions and lasting emotions conditioned by a particular historical-cultural epoch and represented in literary-artistic work.

It is argued that similar to a small stone rolling from a mountaintop, accumulating increasingly higher momentum and causing increasingly louder sound, the idea of the "Era of Good Will" gains ever greater weight in the consciousness of those who are sincerely concerned with the problematic of the human in humanity and the multiplication of the human in the world. It has been investigated that literature as a representation of artistic narrative, as a sociocultural phenomenon, is increasingly enriched with relevant projections of Platonic "metaxis" and harmoniously fits into the general perceptual framework of the present epoch, since a kaleidoscope/mosaic is present in the contemporary methodological space, where emotional reflections on dominant mood or experience are reflected, each time reviving the search for selfhood (in our discourse – represented in narrative strategies).

Keywords: *Metamodern, metamodernism, artistic narrative, self, ethical and moral aspects, reception, interpretation, narrative strategies.*